

ZIYORAT TURIZMI BILAN BOG'LIQ DINIY TUSHUNCHALARNING ZAMONAVIY SAYYOHLIK MAYDONIGA KO'CHISHI

Umurzakova Aygul Umarovna

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Arabshunoslik oliy maktabi doktoranti

aygulumurzakova@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada ziyorat turizmi bilan bog'liq diniy tushunchalarning (istito'at, ruxsat, ihrom, mutavvif, tahallul) zamonaviy sayyohlik va xizmat ko'rsatish diskursiga ko'chishi tahlil qilinadi. Tadqiqot materiali sifatida Saudiya Arabistoni Haj va umra vazirligining o'zbek tilidagi "Haj bo'yicha ongli bo'lish qo'llanmasi" olingan. Fiqhiy atamalar tibbiy, moliyaviy, logistik va kommunikativ mazmun bilan boyib borayotgani ko'rsatiladi. Shuningdek, tarjima jarayonida yuzaga kelgan terminologik nomuvofiqliklar aniqlanadi.

Kalit so'zlar: *ziyorat turizmi, haj, diniy terminologiya, istito'at, sakral makon, tarjima, terminologik transformatsiya.*

Аннотация

В статье анализируется перенос религиозных понятий, связанных с паломническим туризмом (истита'а, рухса, ихрам, мутаввиф, тахаллul), в современный туристический и сервисный дискурс. Материалом исследования послужило «Руководство по осознанному хаджу» Министерства хаджа и умры Саудовской Аравии на узбекском языке. Показано, как фикхические термины наполняются медицинским, финансовым, логистическим и коммуникативным содержанием. Выявлены терминологические несоответствия, возникшие в процессе перевода.

Ключевые слова: *паломнический туризм, хадж, религиозная терминология, истита'а, сакральное пространство, перевод, терминологическая трансформация.*

Abstract

The paper examines how religious concepts related to pilgrimage tourism (istita'a, rukhsa, ihram, mutawwif, tahallul) migrate into contemporary tourism and service discourse. The study is based on the Uzbek version of the Hajj Awareness Guide issued by the Ministry of Hajj and Umrah of Saudi Arabia. It shows how jurisprudential terms acquire medical, financial, logistical and communicative meanings. Terminological inconsistencies arising in translation are also identified.

Keywords: *pilgrimage tourism, Hajj, religious terminology, istita'a, sacred space, translation, terminological transformation.*

KIRISH

Ziyorat bugungi kunda nafaqat ibodat, balki global turizm industriyasining tarkibiy qismiga aylangan. Tadqiqotchilar ziyoratchi va sayyoh o'rtasidagi chegara tobora xiralashib

borayotganini ta'kidlaydilar (Smith, 1992; Collins-Kreiner, 2010). Ziyoratgoh markazlari sakral makon bo'lish bilan birga turistik infratuzilma sifatida ham shakllanmoqda (Cohen, 1992; Timothy & Olsen, 2006).

Haj bu jarayonning eng yorqin namunasidir. Saudiya Arabistonining "Vision 2030" dasturi ziyoratchilar sonini oshirish va xizmat sifatini yaxshilashni strategik maqsad qilib qo'ygan (Kingdom of Saudi Arabia, 2016). Natijada hajni boshqarish davlat siyosati, logistika va xizmat ko'rsatish masalasiga aylandi (Bianchi, 2004; Henderson, 2011).

O'zbekistonda ham ziyorat turizmi qonunchilik darajasida alohida yo'nalish sifatida e'tirof etilgan (O'zbekiston Respublikasi, 2019). Shu sababli diniy atamalarning turistik matnlarda qanday talqin qilinishi va tarjima qilinishi amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot maqsadi — haj bilan bog'liq diniy tushunchalarning rasmiy axborot-ma'rifiy matnda qanday yangi mazmun bilan boyishini aniqlash. Material sifatida Haj va umra vazirligining 20 tilda chop etilgan qo'llanmasining o'zbekcha nusxasi tahlil qilindi (Ministry of Hajj and Umrah, 2025).

ASOSIY QISM

Tahlil shuni ko'rsatadiki, qo'llanmada diniy tushunchalar o'z fiqhiy asosini saqlagan holda turistik xizmatning tibbiy, moliyaviy va logistik talablari bilan to'ldiriladi. Bu jarayonni to'rt yo'nalishda kuzatish mumkin.

1. Istito'at — sertifikatlanadigan talabga. Istito'at (الاستطاعة) tushunchasi Oli Imron surasining 97-oyatiga asoslanadi va an'anaviy fiqhda umumiy qodirlikni anglatadi. Qo'llanmada u uch qismga ajratiladi: sog'liq, jismoniy va moliyaviy yetarlilik. Sog'liq istito'ati Saudiya Sog'liqni saqlash vazirligi me'yorlari va tibbiy ma'lumotnoma bilan tasdiqlanadi. Kasalliklar ro'yxati (demensiya, a'zolar yetishmovchiligi, faol yuqumli kasalliklar va boshqalar) diniy shartni tibbiy-ma'muriy filtrga aylantiradi.

2. Ruksat — xizmat ko'rsatish tamoyiliga. Ruksat (الرخصة) fiqhda uzr sababli beriladigan yengillikdir. Qo'llanmada u olomonni boshqarish vositasi sifatida ham namoyon bo'ladi: Muzdalifadan chiqishda "guruh (karvon) belgilagan vaqtlarga rioya qilish" va gavjumlikda zavoldan oldin tosh otishga ruksat shular jumlasidandir.

3. Sakral harakat — transport logistikasiga. Muzdalifaga o'tish poyezd, metro va avtobus jadvali bilan bog'lanadi. Mutavvif (المطوف) atamasi "tashkilotchi yo'l boshchi" deb izohlanadi, ya'ni tur-gid funksiyasini oladi.

4. Ta'lim — media-kontentga. Har bir marosim tanishtiruv videosi, QR-havola va ishonch telefonlari (937, 911, 1966) bilan to'ldirilgan. Ziyoratchi bu yerda xizmat iste'molchisi va axborot oluvchi sifatida tasavvur qilinadi.

Tushuncha	An'anaviy fiqhiy ma'no	Qo'llanmadagi yangi mazmun
Istito'at	Hajga qodirlik (Oli Imron, 97)	Tibbiy ma'lumotnoma, moliyaviy kafolat
Ruksat	Uzr sababli yengillik	Olomonni boshqarish, guruh jadvali
Mutavvif	Tavofda yo'l ko'rsatuvchi	Tashkilotchi, tur-gid

Muzdalifaga ifoza	Sakral harakat	Transport logistikasi
Ishtirot	Shart qo'yish	Ziyoratchini sug'urtalovchi formula

Tarjima jihati. O'zbekcha matnda transliteratsiyaning birxil emasligi kuzatiladi: ihrom / ihron / ihram / ehrom, hoji / hojji / haji, Zulhijja / Zilhidja, Ifoza / Ifada. Bundan tashqari, Teşrik, Teaccül, Âl-i İmrân kabi turkcha imlodagi shakllar matn arabchadan emas, turkcha vositachi tarjima orqali o'girilganini ko'rsatadi. "1113-12- Zulhijja" kabi raqamlarning buzilishi o'ngdan chapga yozuvdan ko'chirishdagi texnik xatodir. Bu holatlar diniy-turistik matnlar uchun yagona terminologik standart zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA

Haj bilan bog'liq diniy tushunchalar zamonaviy sayyohlik maydoniga ko'char ekan, o'zining sakral mazmunini yo'qotmaydi, balki yangi qatlamlar bilan to'ldiriladi. Istito'at sertifikatlanadigan talabga, ruxsat xizmat tamoyiliga, mutavvif esa tur-gidga yaqinlashadi.

Bu jarayon arabshunos-tarjimonlar oldiga ikki vazifani qo'yadi: diniy atamaning fiqhiy aniqligini saqlash va uni turistik auditoriya uchun tushunarli qilish. Ziyorat turizmi atamalarining o'zbek tilidagi yagona izohli lug'atini yaratish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bianchi, R. R. (2004). *Guests of God: Pilgrimage and politics in the Islamic world*. Oxford University Press.
2. Cohen, E. (1992). Pilgrimage centers: Concentric and excentric. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 33–50. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(92\)90105-X](https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90105-X)
3. Collins-Kreiner, N. (2010). Researching pilgrimage: Continuity and transformations. *Annals of Tourism Research*, 37(2), 440–456. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.10.016>
4. Henderson, J. C. (2011). Religious tourism and its management: The hajj in Saudi Arabia. *International Journal of Tourism Research*, 13(6), 541–552. <https://doi.org/10.1002/jtr.825>
5. Jafari, J., & Scott, N. (2014). Muslim world and its tourisms. *Annals of Tourism Research*, 44, 1–19. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2013.08.011>
6. Kingdom of Saudi Arabia. (2016). *Vision 2030*. <https://www.vision2030.gov.sa>
7. Mansur, A. (Tarj.). (1992). *Qur'oni karim: Ma'nolarining tarjima va tafsiri*. Cho'lpon.
8. Ministry of Hajj and Umrah. (2025). *Haj bo'yicha ongli bo'lish qo'llanmasi* [Hajj awareness guide, Uzbek ed.]. <https://haj.gov.sa>
9. O'zbekiston Respublikasi. (2019). *Turizm to'g'risida (O'RQ-549-son Qonun)*. <https://lex.uz>
10. Raj, R., & Griffin, K. (Eds.). (2015). *Religious tourism and pilgrimage management: An international perspective* (2nd ed.). CABI.
11. Smith, V. L. (1992). Introduction: The quest in guest. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 1–17. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(92\)90103-V](https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90103-V)

12. Timothy, D. J., & Olsen, D. H. (Eds.). (2006). Tourism, religion and spiritual journeys. Routledge.